

Висновки. Отже, банківський ризик-менеджмент є важливою складовою системи управління банком, а в умовах постійного підвищення нестабільності міжнародних та національних фінансових ринків його значення особливо зростає. Дослідження теоретичних та практичних засад процесу управління банківськими кредитними ризиками і формування адекватного методичного інструментарію їхньої оцінки дозволяє підвищити ефективність діяльності банківських установ та рівень виконання своїх функцій банківською системою в цілому, а також сприяє певною мірою збільшенню довіри до банків з боку суспільства.

Література

1. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 192 с.
2. Тэпман Л. Н. Риски в экономике: Учеб. пособие. — М.: ЮНИТИ, 2002. — 380 с.
3. Постанова Правління Національного банку України «Про методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» від 02 серпня 2004 року № 361.
4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: Затверджені Постановою Правління НБУ від 15 березня 2004 року № 104.
5. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском: Учебное пособие. — М.: Новое знание, 2004. — 336 с.

Статтю подано до редакції 2.02.11 р.

УДК 338.124.4:336.02

В. Г. Ворочек, аспірантка,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІНСТРУМЕНТИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто основні передумови та принципи застосування інструментів фіскальної політики у системі антикризових заходів. Проаналізовано їх структуру, сферу впливу та ефект на рівень сукупного попиту з урахуванням особливостей глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2009 років.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дефіцит бюджету, заощадження, споживання, сукупний попит, фінансова політика, фінансові стимули та інструменти, фінансово-економічна криза.

АННОТАЦІЯ. В статті розглянуті основні причини і принципи застосування інструментів фінансової політики в системі антикризового управління. Проаналізовано їх структуру, сферу використання і потенціальний ефект на рівень сукупного попиту з урахуванням специфіки глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2009 років.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дефицит бюджета, сбережения, потребление, совокупный спрос, фискальная политика, фискальные стимулы и инструменты, финансово-экономический кризис

ANNOTATION. This paper spotlights major preconditions and principles of fiscal policy instruments implementation as a part of anti-crisis regulatory framework. Main components, incidence and implications for aggregate demand are analyzed. Specific features of 2008—2009 global financial crisis and their impact on fiscal incentives are considered.

KEY WORDS: budget deficit, savings, consumption, aggregate demand, fiscal policy, fiscal stimuli and instruments, financial and economic crisis.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки вимагає переоцінки інструментів, важелів та механізмів макроекономічної політики, що була цілком виправданою за умов сталого економічного розвитку. Криза, яка отримала свій розвиток з ринку іпотеки Сполучених Штатів Америки у 2007 році, перетворилася на вражаючу за своїми масштабами кризу на ринку кредитування і, врешті решт, спровокувала глобальну рецесію у 2008 році. Уряди країн, зіткнувшись з численними проблемами, такими як дестабілізація ринку позичкового капіталу, скорочення обсягів споживання через значне зниження рівня реальних доходів та фінансового благополуччя населення, обмеження інвестиційного потенціалу у зв'язку з невтішними макроекономічними прогнозами, сконцентровані на разі на відновленні економічного зростання. Першочергових заходів потребує відновлення прийнятної для сталого економічного розвитку рівня сукупного попиту, а також врівноваження фінансової системи. Зазначені питання є предметом активного обговорення та аналізу західних науковців і, з огляду на перспективи застосування роз-

роблених механізмів в умовах української економіки, представляють інтерес для національних дослідників.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Основи сучасної теорії макроекономічного регулювання закладені в роботах видатних учених: Р. Барро, Дж. Б'юкенена, Дж. М. Кейнса, Дж. Сакса, П. Самуельсона, С. Фішера, Г. Хаберлера, Й. Шумпетера. Проблема фіскальної політики знаходила своє відображення у працях українських учених: Є. Боброва, І. Луніної, Ю. Іванова, В. Мельник, В. Федосова, А. Соколовської та ін.

Постановка завдання. Дана стаття присвячена дослідженню інструментів фіскальної політики та їх ефективності в умовах сучасної фінансово-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підтримка рівня сукупного попиту, у відповідь на найбільш глибоку з 1930-х років економічну рецесію, стала пріоритетним завданням, виконання якого лягло важким тягарем на державні бюджети та баланс національних банків великої кількості країн у 2008—2009 роках. На прикладі сучасної фінансово-економічної кризи стало зрозумілим, що грошово-кредитна політика, яка протягом довготривалого періоду вважалась найбільш доцільним засобом врівноваження економіки, за часів системних криз не є дієвими «універсальними ліками». Збалансоване ж застосування інструментів як фіскальної, так і монетарної політики є найбільш обґрунтованим.

Дослідження західних науковців дозволяють визначити досить широке коло проблем, що підлягають вирішенню в рамках здійснення антикризового макроекономічного регулювання. Так, існують певні емпіричні закономірності та схожі риси фінансових криз, що спостерігались у різних країнах за останні десятиріччя, зокрема:

- зростання рівня безробіття протягом кризи в середньому на 7 %, порівняно з докризовим періодом;

- зниження показника ВВП на душу населення більше, ніж на 9 %. Відновлення показника до прийнятного рівня триває в середньому 2 роки;

- зростання дефіциту бюджету по відношенню до ВВП. За даними МФВ цей показник у середньому за країнами складає 5,3 % від ВВП у період фінансової кризи [1];

- падіння обсягу податкових надходжень близько на 2,5 % з огляду на погіршення економічного середовища;

- зростання державного боргу в середньому на 78 % [2].

Заходи фінансової політики, як дискреційної, так і політики автоматичних стабілізаторів, цілком підтверджують свою ефективність при подоланні фінансових потрясінь у розвинутих країнах. При цьому, практика застосування інструментів фінансової політики в країнах, що розвиваються, є недостатньо результативною. Закономірно, що початкові умови впливають на ефективність програм протягом кризи. Впровадження фінансової політики є обмеженим у країнах з високим докризовим рівнем сукупного боргу по відношенню до ВВП, проциклічним характером окремих інструментів фінансової політики, а також за недостатнього застосування автоматичних стабілізаторів. Для реалізації в майбутньому контрциклічної політики уряди країн, що розвиваються, повинні приділяти особливу увагу розвитку фінансових інститутів, зниженню політичних ризиків, а також проблемі виконання державного бюджету.

З метою формування пакету фінансових заходів в умовах сучасної фінансово-економічної кризи слід враховувати її специфічні риси, наведені нижче.

У першу чергу, економісти відзначають значну тривалість притаманних сучасному періоду розвитку дестабілізаційних процесів. Так, експерти МФВ передбачають відновлення зростання ВВП та надходжень від оподаткування в середньому за країнами лише у 2011 році, поступове скорочення рівня безробіття — починаючи з 2012 [2]. Враховуючи зазначене, фінансові стимули у вигляді державних видатків може бути ефективним механізмом контрциклічного регулювання. Опоненти наголошують на часових лагах, що супроводжують реалізацію таких фінансових стимулів, проте цей аргумент виглядає все менш переконливим в умовах невизначеності щодо перспектив остаточного виходу з кризи і, головне, нарощування сталого рівня виробництва. Крім того, порівняно з такими інструментами, як зменшення податкового навантаження та збільшення трансфертів, державні видатки виглядають більш перспективними, адже за сучасної економічної ситуації досить складно передбачити реакцію домогосподарств та фірм на відносне збільшення доходів.

По-друге, за фінансово-економічної кризи 2008—2009 років ми стали свідками певних явищ та макроекономічних змін, що не були властиві попереднім кризовим епізодам. З огляду на цей факт, оціночні значення макроекономічних показників не є достатньо точними в цілях вибору найбільш ефективного механізму

підтримання попиту. Це, в свою чергу, дає обґрунтовані підстави для диверсифікації засобів бюджетної політики.

Фіскальні інструменти в умовах кризового розвитку повинні відповідати критеріям ефективності, зокрема бути:

- вчасними — чинити запланований вплив на економіку у визначений час;

- масштабними — у відповідь на значні обсяги скорочення сукупного попиту;

- тривалими — так само, як і сучасні кризи, що стають все більш затяжними;

- диверсифікованими — тому що уряд не спроможний точно визначити, які саме інструменти будуть дієвими;

- гнучкими — це надасть можливість модифікувати та доповнювати інструменти;

- універсальними — щоб широке коло країн мало можливість застосування аналогічних інструментів, враховуючи масштабістність та строковість економічного спаду;

- послідовними — впровадженню фіскальних стимулів повинен передувати ґрунтовний аналіз потенційних коротко- та довгострокових наслідків [3].

У цілях даного дослідження, до інструментів фіскальної політики, що застосовуються в умовах кризового розвитку, слід віднести наступні:

- державні видатки на закупівлю товарів та послуг;

- фіскальні інструменти, спрямовані на стимулювання споживчого попиту;

- фіскальні інструменти, спрямовані на стимулювання виробництва.

Як уже зазначалося, державні видатки, як інструмент стимулювання попиту, впливають на нього безпосередньо, при цьому досягається більший ефект мультиплікатора, ніж у випадку зменшення податкового навантаження. При здійсненні державних закупівель, стратегічно важливим є збереження оптимальної структури таких видатків, та їх економічно обґрунтованих обсягів (з огляду на дефіцитність бюджетів країн в останні роки).

Виконання поставленого завдання передбачає прийняття урядами країн заходів, щодо недопущення згортання важливих для національної економіки програм через недостатність ресурсів. Згортання програм національного та нижчих рівнів у багатьох випадках є проциклічним, а отже, їх згортання не сприятиме мі-

німізації наслідків рецесії. Для прикладу, Федеральний Уряд Сполучених Штатів Америки надає фінансову допомогу окремим штатам для підтримання реалізації місцевих програм. З початку фінансової кризи в країні був прийнятий пакет заходів стимулювання економіки на загальну суму, що перевищує 787 млрд дол. США. Структура видатків включає значні вкладення в інфраструктуру, систему охорони здоров'я та соціальні програми. Урядові програми, починаючи з відновлення лікарень до інвестиційних проектів, що вже були призупинені через недостатність коштів чи з інших макроекономічних міркувань, потребують відновлення фінансування, особливо, якщо це програми зі значним сприятливим ефектом на інші галузі господарювання. Одним з можливих видів участі держави у відновленні макроекономічної стабільності є створення спільних з приватним сектором підприємств, особливо у відношенні соціально-важливих видів діяльності [4].

З іншого боку, спеціалісти відзначають невисоку ефективність підвищення заробітної плати працівникам бюджетних установ у період рецесії. По-перше, таке підвищення складно піддається таргетуванню, воно навряд чи може бути тимчасовим (на період кризи), тому що його важко відмінити. По-друге, за своєю ефективністю воно прирівнюється до трансфертних платежів. Незважаючи на це, в окремих випадках підвищення виплат працівникам бюджетних установ означатиме відповідне підвищення зайнятості в публічному секторі та може бути необхідним для реалізації певних урядових програм.

Фіскальні інструменти, направлені на стимулювання споживчого попиту, розроблюються з урахуванням специфіки економічного становища та перспектив розвитку. До таких інструментів можна віднести скорочення ставок оподаткування, а також трансфертні платежі. Можна виділити три основні групи факторів, що чинять дещо суперечливий вплив на споживання за сучасної економічної кон'юнктури.

По-перше, різке зниження реальних доходів населення та загальне погіршення фінансового благополуччя негативним чином впливають очікування майбутніх доходів, що змушує населення скорочувати витрачання в поточному періоді.

По-друге, загальна невизначеність перспектив розвитку змушує домогосподарства заощаджувати та відкладати витрачання доки невизначеність не мине.

І, нарешті, жорсткіші обмеження щодо кредитування, зокрема підвищення відсоткових ставок та скорочення джерел кредитних коштів, також негативно впливають на рішення домогосподарств щодо споживання.

Кожен із зазначених трьох факторів має свій вплив на граничну схильність домогосподарств до споживання. Перші два свідчать про низьку граничну схильність до споживання в сучасних умовах. Останній, навпаки, свідчить про високий рівень цього показника. Обґрунтування підходів до використання інструментів фіскальної політики, зокрема трансфертів та зміни норм і структури податків, доцільно здійснювати з урахуванням принципів, запропонованих експертами МВФ, а саме:

- надання податкових пільг та направлення трансфертних платежів групам споживачів, що мають обмежений доступ до кредитних ресурсів. Такі заходи здатні не тільки стимулювати попит, але й позитивно вплинути на відновлення рівноваги фінансового сектору;

- послідовність та прозорість дій влади у питаннях оподаткування, пільг та субсидій, що підвищить рівень довіри населення до рішень уряду, знизить ефект «запобігливого заощадження» та, хоча б частково, відновить споживання [5].

Дослідження доводять відносну ефективність зниження податкового навантаження за рядом податків на рівень поточного споживання. Особливої уваги заслуговує механізм тимчасового зниження ставки податку на додану вартість, що є поширеним серед багатьох країн. Проте така політика потребує ґрунтовного аналізу з урахуванням специфіки національної економіки з огляду на неможливість точного прогнозування її економічного ефекту.

Ще одним завданням фіскальної політики є стимулювання відновлення та розвитку приватного сектору економіки та його інвестиційного потенціалу.

Варто відзначити, що в умовах сучасного економічного середовища підприємства здійснюють операційну діяльність в умовах стрімкого падіння попиту і високого рівня невпевненості в майбутньому. Субсидії або зниження податків, що опосередковано впливають на вартість капіталу для суб'єктів господарювання, не доводять своєї ефективності за таких умов. Заходи монетарної політики, навпаки, справедливо вважаються найбільш доцільними, тому що чинять безпосередній вплив на вартість капіталу, необхідного для розвитку приватного сектору. Фіскальні заходи в

цьому аспекті є допоміжними. Наприклад, як уже було зазначено раніше, держава може брати участь у реструктуризації підприємств, створенні спільних підприємств, іншим чином стимулювати розвиток галузей національної економіки, особливо це стосується стратегічно важливих підприємств.

Висновки. Фіскальна політика сьогодні, як сукупність заходів держави у сфері державних видатків та оподаткування, є інструментом, що визначає основні напрямки використання фінансових ресурсів держави.

Глобальна фінансово-економічна криза 2008—2009 років наочно продемонструвала, що грошово-кредитна політика повинна проводитись разом із фіскальними заходами, що направлені на стимулювання сукупного попиту.

В умовах кризового розвитку держави реалізують фіскальну політику шляхом:

- стимулювання сукупного попиту шляхом створення умов для інвестування та збільшення державних закупівель;

- проведення динамічної податкової політики, орієнтованої на своєчасне реагування на зміни в економіці, реалізації заходів податкового регулювання, спрямованих на створення стимулів для максимального використання факторів виробництва та умов економічного зростання.

Дослідження застосування інструментів дискреційної фіскальної політики в умовах сучасної фінансово-економічної кризи підтверджують більший мультиплікативний ефект державних видатків на сукупний попит, ніж зменшення податкового навантаження.

Література

1. C. M. Reinhart. The Economic and Fiscal Consequences of Financial Crises // Development Outreach // World Bank Institute. — October 2010.
2. World Economic Databases // International Monetary Fund. — October. — 2010. — <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=29>
3. A. Spilimbergo, S. Symansky, O. Blanchard, C. Cottarelli. Fiscal Policy for the Crisis by Fiscal Policy for Crisis // IMF Publication. — December 2008.
4. J. Bills. Economic stimulus // New Yourk Times. — December 2010. — http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/u/united_states_economy/economic_stimulus/index.html

5. *Schiller B.* The Macroeconomy Today. Fourth Edition. — New York, 1989. — Chapter 10, 16.
6. *E. Baldacci, S. Gupta, C. Mulas-Granados.* How Effective is Fiscal Policy Response in Systemic Banking Crises? // IMF Working Paper. — July 2009.
7. *P. R. Lane.* Some Lessons for Fiscal Policy from the Financial Crisis // IIS Discussion Paper No. 334 // Institute for International Integration Studies. — August 2010.
8. World Economic Outlook: Crisis and Recovery. // International Monetary Fund. — 2010. — <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/text.pdf>
9. *Мельник В.* Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи/ Мельник В. М. // Фінанси України. — 2008. — №11. — С. 11—17.
10. *Новосад Л.* Фіскально-бюджетна політика у системі антикризових заходів / Новосад Л. // Світ фінансів. — 2009. — Березень (№ 1). — С. 28—34.

Статтю подано до редакції 29.03.11 р.

УДК 336.226.1

С. А. Лубковський,
аспірант кафедри фінансів,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сутнісні характеристики прибуткового оподаткування, висвітлено його фіскальну роль, а також дано коротку характеристику його еволюції. Виділено систему справедливості в прибутковому оподаткуванні. Запропоновано концептуальні напрями подальшого вдосконалення механізму оподаткування прибутків суб'єктів господарювання та індивідуальних доходів громадян.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прибуткове оподаткування, податок на прибуток, податок з доходів фізичних осіб, промисловий податок, оподаткування доходів, справедливість.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены существенные характеристики подоходного налогообложения, освещено его фискальную роль, а также дана краткая характеристика его эволюции. Выделено систему справедливости в подоходном налогообложении. Предло-